

Horváth Nóra

Képolvasásra nevelés mesterfokon – Robert Capa képeinek vándorútja Magyarországon

„szerintem a fényképezést a magyaroknak találták ki”
(Cornell Capa)

Cornell Capa, Robert Capa (Friedmann Endre 1913-1954) testvére, egy újságnak nyilatkozva tette ezt a találó megjegyzést, mikor arról beszélt, hogy a magyaroknak – ha meg akarják magukat értetni a világban, de nem beszélnek idegen nyelveket –, csak a mutogatás vagy a fényképezés marad. A huszadik század legismertebb magyar fotóművészei, nemzetektől és kultúráktól függetlenül, emberek millióinak az agyában hagytak nyomot, még akkor is, ha nézőik nem minden esetben tudják azonosítani a bevésődött képek alkotóit André Kertész, Brassai, Martin Munkácsi vagy éppen Capa alakjával. Az elmúlt évek eseményei azt bizonyítják, hogy Magyarország, a világhírű fényképgyűjtemények birtoklása terén, egyre előnyösebb helyzetbe kerül. Az André Kertész és

Robert Capa műveinek országos megismertetésére tett törekvések jó irányba mutatnak, s csak remélhetjük, hogy a kiállítások valóban ismertté teszik a magyar közönség számára azt a vizuális kincset, mely külföldön már kiállítások tucatjain szerepelt. 2008-2009 fordulóján a Magyar Nemzeti Múzeum, 985 Robert Capa felvételt vásárolt a Capa hagyatékát őrző New York-i International Center of Photography (ICP) gyűjteményéből. Az ICP-t Cornell Capa alapította 1974-ben, testvére műveinek megőrzésére és a dokumentarista fotográfia népszerűsítésére. A Magyarországra került anyag összeválogatását Cornell, és Richard Whelan – az első Capa-életrajz szerzője – végezte, akik közel hetven ezer negatívot tekintettek át az 1990-es évek elején, egy olyan anyag összeállításáért, mely képet tud adni Capa 1932 és 1954 közötti munkájáról.

Robert Capa legendává vált, kalandos életének, tragikus halálának és a normandiai partraszálláskor készült megdöbbentő képeinek köszönhetően, de azt sem szabad elfelejtenünk,

hogy emlékének életben tartásához nagyban hozzájárult a testvére és az a sok neves folyóirat, mely folyamatosan közölte a fotográfiáit.

A győri Városi Művészeti Múzeum Váczy Péter gyűjteményében, 2011. október végétől 2012. január végéig közel 40 fénykép látható a Magyar Nemzeti Múzeum anyagából, *Robert Capa/Mozgásban* címmel. A kiállítás az emeleti kiállítótér négy termében kapott helyet, a kiállítási koncepció viszont meglehetősen érdekes, hisz míg az első három terem fotói a *Mozgásban* címszó alatt kerültek elrendezésre, addig a negyedik terem már a *Közel* címet kapta, azokkal a fényképekkel – kb. nyolccal –, melyek a világ különböző háborúiban szenvedő katonák közelről fényképezett arcát őrzik. A *közelség* jelentése e fotók kapcsán jóval több, mint a fényképész masinája és a modell alakja közti távolság jelzője. Olyan jeleneteket láthatunk, melyek a háborúk abszurditását és értelmetlenségét rögzítik: amerikai katonáorvos német hadifoglyot kötöz Nicosia közelében, a sorrentói félsziget templomában berendezett kórház vaságyain pedig két kifáradt katona

beszélget, míg a háttérben két angyal borul az oltárra, akik akár az ő védőangyalaik is lehetnének. Szintén ebben a teremben áll az a képernyő, mely folyamatosan „lapozgatja” előttünk Capa fotóit, leginkább francia szonok kíséretében. Mivel a kiállítás teljes területén minimális a magyarázó feliratok mennyisége, az alkotó alakját egy róla szóló dokumentumfilm tudná igazán „közel” hozni a látogatóhoz. Ismertetésnek mindenestre ott vannak a szórólapok, s azt is el tudom fogadni, hogy egy művész személyiségének legmegfelelőbb megközelítése az alkotásaitól indulhat. A győri múzeum speciális belső terének köszönhetően a kiállítás első termében álló néző rögtön a negyedik teremben elhelyezett televízió szemlélőjévé válhat, a „mozgó képek”-hez járó halk zene pedig belengi a kiállítás egészét. Az első helyiség közepén egy Vilém Flusser idézet áll, mely tökéletesen rámutat a huszadik-huszonegyedik században élő emberek fényképekhez való viszonyára. William Ivins, Horst Bredekamp stb. műveinek megjelenése óta mindenki számára világos lehet, hogy a fotográfia megjelenése megváltoztatta az emberek látásmódját,

emlékképeit és tudásanyagát, mindezek mellett pedig leegyszerűsítik a szóbeli kommunikációt. Hozzánk nőttek és természetesnek vesszük őket, éppen ezért most már csak azokra tekintünk meglepetten, melyek szokatlan témával vagy méretben kerülnek elénk. A Flusser-idézet szerint: „Mi, a fényképek univerzumának lakói hozzászoktunk a fényképekhez: mindennapossá váltak számunkra. A legtöbb fotót már észre se vesszük, mert elfedi a megszokás, úgy, ahogy a környezetünkben minden megszokott fölött átsiklunk, és csak azt érzékeljük, ami megváltozik benne.” A kinagyított szövegről felpillantva mindjárt szembetalálhatjuk magunkat azzal a közös portréval, melyen Capa, John Steinbeck-vel örökítette meg magát. Mindketten, egy tükörrel szemben ülnek, de míg Capa a kamerát figyeli, hogy beállítsa a képet, Steinbeck arca tökéletesen látszik, olyan, mintha egyenesen a nézőre meredne. Szintén az első teremben látható az *Henri Matisse bambuszbotra kötött szénnel rajzol, Cimiez (Nizza)* című kép, 1949 augusztusából. A kiállítás legelső képe azonban, az *Amerikai katonák, Normandia (1944. június-július)* már Capa egyik legborzalmasabb „munkahelyére” utal.

Őrizgetek az íróasztalom mellett egy fényképet Omaha Beachről, amit 2010-ben készítettem, ragyogó napsütésben, a kék óceánról, a homokos partról és az előtte húzódó zöld növényekkel borított tengerparti sávról. A táj már-már idilli, és hihetetlen a gondolat, hogy 1944. június hatodikán itt dőlt el Európa, és közel tízezer amerikai, brit és kanadai katona sorsa. Az Omaha Beach-i temetőben 9387 fejfa áll, melyek olyan férfiak emlékét őrzik, akiket Capa kapott lencsevégre, mikor velük együtt szállt partra azon a bizonyos napon. A biztos halálba mentek, szembe a németek fegyvereivel, kimerülve, kétségbeesve és betegen – ezt bizonyítja az a tény, hogy a viharos időjárás miatt elhalasztott kiszállás következtében órákon keresztül hanykolódtak a tengeren azokban a vacak járművekben, melyekben felállni sem lehetett, mert azonnal kilótták volna őket. Ouistrehamban, a múzeumma átalakított valamikori német bunker mellett ma is látható egy olyan szállító jármű, mely partra vitte a katonákat. Aki nem látja, nem hiszi el, hogy mennyire védtelenek és kétségbeesettek lehettek azok, akiknek ebbe kellett szállniuk. A

győri kiállítás mindössze két fotót mutat be ebből a sorozatból, ezek az *Amerikai katona, aki a Samuel Chase hajóról utolsóként szállt be a legénységet partra szállító rohamcsónakokba, Omaha Beach, 1944. június 6.*, és *A D-napon partra szálló amerikai csapatok első hulláma Normandia, Colleville-sur-Mer közelében, Omaha Beach, 1944. június 6.* A többi, itt készült felvételt csak a *Picture Post* 1944. júniusi számában nézhetjük meg, mely egy kis tárlóban kapott helyet. Capa életének egyik rejtélye, hogy mi történt valójában azokkal a negatívokkal, amiket a partraszállásról készített. A hivatalos verzió szerint, csupán tizenegy negatív maradt ép, melyekből az előhívás után, homályos fotók lettek, az összes többi anyag pedig tönkrement. Alex Kershaw szellőztette meg Caparól szóló könyvében azt a lehetőséget, mely szerint a fényképek publikálását a katonai cenzúra akadályozta meg, mert nem akarták, hogy az amerikai közvélemény a saját kormánya ellen forduljon, a borzalmas jelenetek láttán. Közelről, a tengerpart egy mézárszék lehetett, amit minden bizonnyal Capa képei is visszaadtak. Ezeket – Kershaw szerint – a *Life* magazin nem merte volna leközoelni, hisz megkérdőjeleződhetett volna a kormány döntésének helyessége. Ez, pillanatnyilag találgatásnak számít, és ugyanúgy viták övezik, mint *A milicista halála*-t. Szakmai körökben már évek óta folyik a vita, hogy vajon hol, és milyen módon készült ez a fénykép. Míg egyesek valódi halálról és valódi helyszínről beszélnek, addig mások beállított és a harcoktól távol eső helyen készültnek tartják a felvételt. Cornell Capa elzárkózott a válaszadástól, így valószínűleg nem lehet kideríteni az igazságot. A kép és „mondanivaló” szempontjából viszont nem tűnik lényegesnek a válasz, hisz csupán az számít, hogy egy ilyen jelenet, egy milicista halála teljesen természetes volt abban a véres polgárháborúban, ami Spanyolországban zajlott. Könnyen haltak és szenvedtek mindazok, akik érintetté váltak. A fotó szerepe a figyelemfelkeltés és a dokumentálás. Csak örülhetünk, ha a modell valójában nem halt meg, de sajnos meghalhatott volna, ahogy megtörtént ez sokakkal.

Az emberi kétségbeesés és fájdalom arca egyforma. Mindegy, hogy a helyszín Kína, Japán, Spanyolország, Vietnam, Franciaország vagy Lengyelország. Csak a háttér más – míg az egyik

képen a párizsi fém ablaktáblákat látjuk, a másikon már Varsó romjai tornyosulnak, egy következőn pedig egy japán ház maradványait menti valaki. Talán éppen a szembesítés a lényeg, hogy minden olyan néző eltöprengjen e fényképek háttértörténetén, akiből ilyen vagy olyan okok miatt üldözött vagy üldözött válhatna. Jó volna remélni, hogy az ember tanul a múltból.

Capa nem játszott. Véresen komolyan vette a munkáját, feltehetően a félelemérzete jóval az átlagos alatt volt, hisz a spanyol polgárháború és a második világháborús frontok mellett Izraelben és Vietnamban is dolgozott. Itt érte a tragikus

vég, 1954 májusában taposóaknára lépve vesztette életét, Indokínában. A kiállításon elolvasható a *Life* Magazin 1954 júniusában megjelent cikke, melyben John Mecklin emlékezett meg Robert Caparól. A világ már ismeri, ezért most a magyarokon a sor, hogy a huszadik század történelmi eseményeiről Robert Capa lencséjén keresztül is legyen egy-egy képük.

(Városi Művészeti Múzeum, Győr, Váczy Péter Gyűjtemény, 2011. október 29. – 2012. január 22.)

Robert Capa: kérlek - így csináld!

